

Пытанні і заданні

1. Як вы думаеце, чаму Пётр I лічыў неабходным правядзенне рэформ не толькі ў эканоміцы, палітыцы, ваеннай справе, але і ў галіне мастацтва?
2. Вобраз Пятра I прыцягваў увагу многіх мастакоў. У пачатку XX стагоддзя рускі жывапісец Валянцін Аляксандравіч Сяроў прысвяціў яму некалькі работ. У карціне «Пётр I» мы бачым, як імператар рашуча крочыць па беразе Нявы — парывісты, вялікі і грозны. Якімі сродкамі мастаку ўдалося перадаць напружаную атмасферу Пятроўскай эпохі? Чаму на карціне Пётр рушыць супраць ветру? Што, на ваш погляд, сімвалізуе гэты вецер? Як ён характарызуе кожнага персанажа карціны?

Валянцін Сяроў.
Пётр I (фрагмент)
(1907 г.)

3. Вылучыце асноўныя этапы развіцця рускай архітэктуры XVIII стагоддзя. Як яны суадносяліся з еўрапейскім дойлідствам гэтага часу? Укажыце моманты супадзенняў і несупадзенняў.
4. Назавіце вядучых рускіх жывапісцаў і скульптараў XVIII стагоддзя. Разгледзьце іх работы, прадстаўленыя ў параграфу. Хто з іх, на ваш погляд, і ў якім творы найбольш поўна адлюстравалі свой час? Аргументуйце адказ.
5. XVIII стагоддзе ў гісторыі еўрапейскага мастацтва часам называюць стагоддзем фарфору. Як вы думаеце, чаму? Якія мастацкія вартасці фарфору забяспечылі яму асаблівую папулярнасць у культуры XVIII стагоддзя?

Творчая майстэрня

6. Прыдумайце дызайн паштоўкі да дня нараджэння Санкт-Пецярбурга. Для гэтага падбярыце адну-дзве фатаграфіі архітэктурных помнікаў, пра якія распавядалася ў параграфу, і адну фатаграфію сучаснага будынка. Паспрабуйце знайсці выявы ў розныя поры года. Зрабіце калаж. Дадайце прэзінтывую цытату або ўрывак з верша пра Санкт-Пецярбург рускіх класікаў. Падрыхтуйце эскіз на аркушы фармату А5. Работу можна зрабіць і пры дапамозе вядомых вам графічных праграм.

Раздзел 5

Мастацкая культура на землях Беларусі ў XVII–XVIII стагоддзях

Здаецца, чую рык гармат,
І шабляў звон, і куляў град.
Скажы: чаму ізноў не спіш,
Нясвіж?

Леанід Дайнека

Грызэльда з Вадынскіх
Сапёга (1630-я гг.)

§ 32. Архітэктура і манументальны жывапіс беларускіх зямель Рэчы Паспалітай

У беларускім мастацтве з канца XVI і амаль да канца XVIII стагоддзя, як і ў мастацтве большасці еўрапейскіх краін, панавалі стыль барока. Драматызм, дынаміка і экспрэсія, характэрныя для гэтага стылю, былі сугучныя падзеям, якія адбываліся на беларускіх землях.

Касцёл Божага Цела ў Нясвіжы. Найбольш ярка барока на землях Беларусі, як і ва ўсім свеце, выявілася ў архітэктуры храмаў. Пры гэтым помнікі кожнай з канфесій — праваслаўнай, каталіцкай або ўніяцкай — адрозніваліся сваім варыянтам стылю, мастацкімі асаблівасцямі.

Першым збудаваннем у стылі барока ў Рэчы Паспалітай з'яўляецца *касцёл Божага Цела ў Нясвіжы*. Яго ўзвядзенне завяршылася ў 1593 годзе. Трохнефная купальная базіліка з высокім светлавым барабанам, што нясе купал, мае адну апсіды і дзве пяцігранныя капліцы — храмавыя памяшканні для малення. Стыль барока ясна выяўляецца ў фасадзе храма. Яго крывалінейныя абрысы, нішы са скульптурай, карніз складанай канфігурацыі аб'ядноўваюцца ў цэласную кампазіцыю — своеасаблівую кулісу. Гульня святла і ценю выклікае адчуванне напружання і дынамікі.

Унутранае ўбранне храма стваралася нашмат пазней, ужо ў XVIII стагоддзі. Фрэскавы цыкл касцёла Божага Цела, у якім паказаны біблейскія сцэны, наліч-

Джавані Марыя Бернардоні. Касцёл Богага Цела ў Нясвіжы, Беларусь (1593 г.)

Ксаверый Дамінік Гескі. Тайная вячэра (1752 г.)

вае больш за 40 кампазіцый. Цэнтральнае месца ў цыкле займае алтарная карціна «Тайная вячэра», напісаная *Ксавэрыем Дамінікам Гэскім* — прыдворным мастаком князёў Радзівілаў. Менавіта ён узначаліў групу майстроў, якія працавалі над роспісам храма.

Віртуознасць жывапісцаў дазволіла дасягнуць надзвычайных эфектаў. Мастакі выкарыстоўвалі характэрныя для барока прыёмы. Фігуры паказаны ў руху, у складаных ракурсах. Пры дапамозе жывапісных сродкаў майстрам удалося стварыць імітацыю скульптур і архітэктурных форм — калон і арака. Такія аптычныя ілюзіі значна пашырылі прастору храма.

Разгледзьце ўважліва фрэску «Тайная вячэра» К. Д. Гескага. Знайдзіце ў ёй пералічаныя мастацкія прыёмы. Апішыце, якога аптычнага эфекту дасягнуў майстар.

Касцёл Святога Францыска Ксаверыя ў Гродне. З другой паловы XVII стагоддзя на беларускіх землях распаўсюджваецца новы тып храма, фасад якога ўпрыгожваюць дзве шмат'ярусныя вежы. Яркім прыкладам такога храма з'яўляецца *гродзенскі касцёл Святога Францыска Ксавэрыя* — адно з найбуйнейшых збудаванняў гэтага перыяду. Касцёл уваходзіў у комплекс кляштара езуітаў, які займаў цэлы гарадскі квартал. Велічны будынак узносіцца на 54 метры ў вышыню, вылучаючыся сярод іншых пабудов. Насычаны

Касцёл Святога Францыска Ксаверыя
ў Гродне, Беларусь (канец XVII — XVIII ст.)

Ян Шміт. Галоўны алтар касцёла Святога
Францыска Ксаверыя (1736 г.)

дэкорам фасад касцёла мае тры ярусы. Складаныя профілі карнізаў спалучаюцца з нішамі і праёмамі. Па баках ўзвышаюцца дзве вежы-званіцы.

Не менш пышны і інтэр'ер храма. Галоўны алтар касцёла выкананы ў майстэрні *Яна Шміта* з польскага горада Рэшля. Двух'ярусная канструкцыя складаецца з калон і карнізаў. У цэнтры ніжняга яруса размяшчаецца скульптурная выява святога Францыска Ксаверыя, па абодва бакі ад якога — постаці апосталаў. У цэнтры верхняга рада мы бачым постаць Хрыста ў асяроддзі евангелістаў. Усе персанажы паказаны ў дынамічных позах, з выразнай жэстыкуляцыяй і экспрэсіяй, уласцівай барока.

Інтэр'ер гродзенскага касцёла, акрамя галоўнага і бакавых алтароў, аздоблены фрэскавым цыклам, прысвечаным жыццю святога Францыска Ксаверыя. Пазнаёмцеся з фрэскамі ў інфармацыйных крыніцах. Апішыце асноўныя падзеі, адлюстраваныя ў іх.

Касцёл Узнясення Прасвятой Дзевы Марыі ў Будславе. У 1783 годзе ў вёсцы Будслаў была ўзведзена адна з найважнейшых беларускіх святынь — *касцёл Узнясення Прасвятой Дзевы Марыі*. Яго аўтарамі называюць варшаўскага архітэктара Юзэфа Фантана і настояцеля храма Канстанціна Пенса.

Касцёл уяўляе сабой масіўную трохнефную крыжова-купальную базіліку. Цікава, што купал у ім «сляпы»: яго відаць толькі ўнутры храма. Дзве магутныя чатырох'ярусныя вежы фасада касцёла нібы ўзносяцца ўвышыню, а шматслойны карніз дзеліць фасад на два ярусы. Фігурны фронтон з грэбнем і мноства пілястраў, якія чаргуюцца, выклікаюць адчуванне імкліва нарастаючых буйных аб'ёмаў.

Пры ўзвядзенні Будслаўскага касцёла ў будынак быў уключаны стары храм XVII стагоддзя, які стаў бакавой *капліцай Святой Барбары*. Тут захавалася цудоўны помнік выяўленчага мастацтва: алтар, выкананы ў стылі барока. Цэнтральная частка алтарнай кампазіцыі паабалал абрамленая крыламі-каланадамі са скульптурамі. Пазалочаная драўляная скульптура і дэкаратыўныя дэталі кантрастуюць з часткамі алтара з цёмнага дрэва. Паставы біблейскіх персанажаў уражваюць веліччай урачыстасцю і эмацыянальнасцю.

Касцёл Узнясення Прасвятой Дзевы Марыі ў в. Будслаў, Беларусь (XVII—XVIII стст.)

Архітэктар Джавані Батыста Гіслені, скульптар Пётр Грамель. Алтар капліцы Святой Барбары (1643—1649 гг.)

Разгледзьце на кампакт-дыску выявы скульптур з капліцы Святой Барбары. Ахарактарызуйце іх, выкарыстоўваючы «падказкі» з тэксту параграфа.

Віленскае барока. У XVIII стагоддзі для будаўніцтва ўніяцкіх храмаў характэрным быў зварот да кірунку, які атрымаў назву «*віленскае барока*». Яго галоўныя рысы — вытанчанасць і лёгкасць. Фасады будынкаў у стылі віленскага барока маюць пазнавальную «цяжучасць» ліній. Скрызныя праёмы, якія ўпрыгожваюць вежы храмаў, ствараюць уражанне ажурнасці. Такая архітэктура арганічна стасуецца з прыродным ландшафтам.

Сафійскі сабор у Полацку да гэтага часу быў моцна разбураны. Ад арыгінальнага будынка захаваліся толькі фрагменты ніжняй кладкі сцен і правая апсіда. Работы па рэканструкцыі храма ўзначаліў вядомы дойлід *Іаган Крыстоф Глаўбіц*. Ён прапанаваў новае рашэнне, якое адрознівалася асаблівай вытанчанасцю архітэктурных форм. Дзякуючы Іагану Глаўбіцу храм Святой Сафіі здабыў пазнавальны мастацкі вобраз і стаў выдатным помнікам віленскага барока.

Віленскае барока — кірунак у архітэктуры, які атрымаў назву дзякуючы гораду Вільні. Тут знаходзіцца большасць помнікаў архітэктуры, якія належаць да гэтага кірунку.

Іаган Крыстоф Глаўбіц.
Сафійскі сабор у Полацку, Беларусь
(1738—1750 гг.)

У канцы XVIII стагоддзя на землях Беларусі разам з барочнымі помнікамі ў архітэктуры распаўсюджваецца класіцызм. Рысы класіцызму выявіліся, напрыклад, у фасадзе *касцёла Святога Станіслава ў Магілёве*. У 1752 годзе яго перабудавалі, дадаўшы порцік з чатырма калонамі. А ўнутраная прастора храма ўпрыгожана ў стылі барока. Фрэскавы цыкл касцёла быў створаны ў 1760-я гады. Сярод кампазіцый, прысвечаных гісторыі

Касцёл Святога Станіслава
ў Магілёве, Беларусь

Фрэска «Уручэнне граматы каралём Жыгімонтам
кармелітам на будаўніцтва манастыра ў Магілёве»
(1765—1767 гг.)

манаскага ордэна кармелітаў, асаблівае месца займае роспіс «Уручэнне граматы каралём Жыгімонтам кармелітам на будаўніцтва манастыра ў Магілёве».

І Сафійскі сабор, і касцёл Святога Станіслава маюць унікальную, поўную таямніц гісторыю. Пазнаёмцеся з гісторыяй храмаў у інфармацыйных крыніцах. Якія факты вас асабліва ўразілі? Як гісторыя храмаў адбілася на іх архітэктурным абліччы?

Палацавая архітэктура. Культурнае жыццё на тэрыторыі Беларусі канцэнтравалася ў магнацкіх і шляхецкіх рэзідэнцыях. У XVII—XVIII стагоддзях на нашых землях актыўна ўзводзіліся велічныя замкі і палацы. Дзякуючы рэканструкцыі старыя замкі атрымлівалі новы, больш пышны выгляд.

Палацава-замкавы комплекс у Нясвіжы, Беларусь

Неаднаразова змяняўся мастацкі вобраз *Нясвіжскага замка*. Яго палацавы корпус багата дэкарыраваны ляпным рэльефам. Фасад будынка завяршаецца трохвугольным франтонам. Бакавыя карпусы злучаны з галоўным дадатковымі пабудовамі. Над уязнымі варотамі і адным з бакавых карпусоў узвышаюцца вежы.

Многастападнае будаўніцтва і шматлікія рэканструкцыі Нясвіжскага замка прывялі да таго, што ў яго архітэктуры перапляліся стылі розных эпох. З абарончага збудавання ён ператварыўся ва ўражальную рэзідэнцыю ў стылі